

РЕЦЕНЗІЯ

професора кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
доктора педагогічних наук, доцента **КУЧАЯ Олександра Володимировича**
на дисертацію **ГОЛЄВОЇ Марії Сергіївни** на тему:
**«Формування проєктної компетентності майбутніх менеджерів
у процесі професійної підготовки»,**
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»
галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

Актуальність та доцільність дисертації. У сучасних умовах основними завданнями менеджменту є підвищення якості діяльності підприємств та організацій. Однією з ключових компетентностей, що дозволяє досягти цього, є вміння самостійно здобувати нові знання, збирати необхідну інформацію, формулювати гіпотези та робити висновки. Для розвитку цих навичок варто використовувати ефективні методи і прийоми, а саме проєктну діяльність. Цей вид діяльності дозволяє проходити всі етапи творчого процесу, що включає виникнення ідеї, обґрунтування її, осмислення та прийняття рішення, технологічне розроблення, практичну роботу над реалізацією, апробування, доопрацювання і самооцінку результатів. Впровадження проєктної технології в освітній процес може значно покращити якість підготовки майбутніх менеджерів та забезпечити їх професійний розвиток. Відтак, у сучасному світі, який характеризується високим ступенем мінливості, здатність ефективно реалізовувати будь-яку діяльність, що спрямована на досягнення певної мети в умовах обмежених ресурсів і часу є однією з найважливіших вимог до менеджерів, тож проєктна компетентність є ключовою для їхнього успіху.

Приєднання України до Європейського освітнього простору та науково-технічний прогрес вимагають модернізації освіти в Україні. Необхідно узгодити освітні програми підготовки майбутніх менеджерів із вимогами ринку праці, потребами працевластуваних, запитамі суспільства та інтересами здобувачів вищої освіти. Ця необхідність знайшла своє відображення в нормативних документах, що визначають стратегію розвитку освіти в Україні. Зокрема, закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2022–2032 роки, Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, Постанову Кабінету міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій», Національну доктрину розвитку освіти, Наказ МОН України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» для другого (магістерського) рівня вищої освіти».

Зазначимо, що відповідно до вимог ринку праці, ЗВО готують менеджерів, які здатні до кваліфікованого виконання професійних функцій, креативного мислення, творчості та саморозвитку. Тож, однією з найважливіших компетентностей, які повинні мати майбутні

менеджери, є проєктна компетентність. Вона включає в себе здатність володіти нормами проєктування, здійснювати проєктну діяльність та розробляти робочі проєкти.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується застосуванням у ході її виконання методології, адекватної меті і завданням, специфіці об'єкта і предмета, застосуванням необхідного комплексу методів дослідження, а також практичним упровадженням дослідницьких результатів.

Сформована авторкою джерельна база характеризується різноманітністю та достатньою повнотою, що слугує безперечним доказом інформативності та валідності представленої роботи.

Науковий апарат, як засвідчує аналіз дисертації, визначено коректно, він відповідає вимогам до дисертацій і є достатнім для розв'язання окреслених у роботі завдань.

Зміст анотацій поданий українською та англійською мовами. Він відображає зміст дисертації, висвітлює суттєві аспекти роботи.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується також апробацією результатів дослідження.

Структура дисертації є обґрунтованою і логічною. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел до розділів (що містить 174 найменування) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 205 сторінки, робота містить 11 таблиць і 19 рисунків.

У **вступі** подано обґрунтування вибору теми дослідження, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та окреслено практичне значення одержаних результатів, надано відомості щодо їх упровадження та апробації, кількості публікацій здобувачки, у яких відображено основні положення дисертації.

У першому розділі **«Формування проєктної компетентності майбутніх менеджерів як проблема професійної педагогіки»** здійснено історико-педагогічний аналіз формування проєктної компетентності у процесі професійної підготовки, який засвідчив, що проєктна компетентність зародилася, як метод діяльнісного підходу в навчанні, згодом трансформувалась у метод проєктів та проєктну технологію, коли й були зроблені спроби описів самого поняття «проєкт» та їхню класифікацію. Проведене дослідження зарубіжного досвіду (Австралія, США, Фінляндія, Франція та Китай) показало, що використання проєктної технології у навчанні здійснюється давно і має як прибічників, так і противників

серед вчених і практиків, однак у Китаї цей метод лиш починає набирати популярність і одноставно оцінюється дослідниками і педагогами позитивно.

Також, аналіз літературних джерел показав, що в наукових працях із використання проєктної технології в навчанні практично не приділяється увага її недолікам, слабким бокам, доцільного обсягу використання в освіті, а це залишає місце для подальшого обговорення цього питання.

Дослідження сучасних підходів до визначення, формування та розвитку проєктної компетентності майбутніх менеджерів дозволив представити результати аналізу понять «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність», «проєктна компетентність», етапи проєктування.

На основі узагальнення напрацювань учених, подано авторське визначення робочої дефініції дисертаційного дослідження. Проєктна компетентність майбутнього менеджера – це інтегративна якість особистості, яка виявляється в готовності майбутнього менеджера до проєктної діяльності і використання ним знань, умінь і навичок, необхідних для ведення ефективної проєктної діяльності, управління командою, людськими ресурсами та кліматом у колективі, керівництві, самомотивації та мотивації підлеглих, прийнятті рішень, стресостійкості тощо. Крім цього, сформована проєктна компетентність майбутнього менеджера має сприяти його успішній участі в житті професійних співтовариств і об'єднань.

Означено, що проєктна компетентність є одним із складників професійної компетентності та формує дослідні, мультимедійні, інтегративні, когнітивні та креативні уміння та навички.

Узагальнення теоретичного матеріалу дослідження, що розкриває компоненти проєктної компетентності майбутніх менеджерів, дозволило в її структурі виокремити наступні: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-операційний, рефлексивний.

Метою формування проєктної компетентності майбутнього менеджера є його розвиток в особистісному та професійному аспектах, а її результатом – набуття проєктно-спрямованих професійних знань і умінь, розвиток професійно необхідних якостей (моральних, вольових, емоційних, комунікаційних тощо), що і є основою проєктної компетентності майбутнього менеджера.

Нині при формуванні проєктної компетентності використовується системний підхід, що передбачає постійне застосування відповідних методів (проблемних, активних, дослідницьких) та форм навчання (проєктно-ділових та дидактичних ігор, «проблемно-проєктних» лекцій тощо); науково-дослідну роботу студентів; навчальні та виробничі практики; зміст освітніх компонентів тощо.

Дослідження особливостей формування проєктної компетентності майбутніх менеджерів у вітчизняній практиці засвідчило ефективність застосування саме проєктної

технології, тренінгової технології, інтерактивних форм і методів (кейс-метод, захист проєктів) навчання в аспекті формування вказаної якості особистості. Наголошено, що проєктна компетентність майбутніх менеджерів також формується за допомогою вивчення циклу дисциплін професійної та практичної підготовки, написання курсових проєктів, а також під час проходження виробничої практики.

У другому розділі **«Теоретико-методичні аспекти формування проєктної компетентності майбутніх менеджерів у процесі професійної підготовки»** проаналізовано теоретико-методологічні засади формування проєктної компетентності майбутніх менеджерів, що дозволяє стверджувати, що її ефективне формування можливе за умови дотримання таких педагогічних принципів: науковості (передбачає включення у проєктну діяльність наукових знань), систематичності (передбачає комплексне системне вивчення об'єкта, забезпечує взаємозв'язок, логічність і цілісність формування проєктної компетентності), самостійності (забезпечує формування навчальної мотивації, оснащує здобувачів методами і формами проєктної технології, виховує впевненість у власних силах), рефлексивності (дозволяє контролювати результати своєї діяльності та свого професійного розвитку, порівнювати очікувані результати з отриманими, вдосконалюватися, розвивати здатність до самоаналізу, прогнозування та самомотивації).

Дослідження наукової літератури щодо педагогічних принципів та умов, висвітлення власних принципів, врахування особистого педагогічного досвіду дозволяє стверджувати, що ефективність реалізації методики формування проєктної компетентності майбутніх менеджерів забезпечується такими педагогічними умовами: забезпечення безперервної позитивної мотивації до оволодіння майбутньою професією; оптимальна побудова процесу проєктної діяльності майбутніх менеджерів у контексті професійної підготовки; комплексне навчально-методичне забезпечення процесу вивчення фахових дисциплін; використання в освітньому процесі ЗВО інтерактивних методів та форм навчання на основі створення моделей проєктної взаємодії.

Опираючись на визначені здобувачкою педагогічні умови та дослідження провідних науковців щодо побудови моделей формування проєктної компетентності дало їй змогу обґрунтувати, що у процесі професійної підготовки майбутніх менеджерів доцільно застосовувати системний (дозволяє розглядати освітній процес як цілісну систему, що складається із сукупності виокремлених конкретних компонентів), методологічний (формує цілісну методологічну основу проєктної діяльності, забезпечує вибір науково обґрунтованої адекватної позиції майбутнього менеджера при пізнанні та перетворенні об'єктів проєктної діяльності), особистісно орієнтований (забезпечує ставлення до студента як суб'єкта вільної, відповідальної, цілеспрямованої поведінки, що володіє автономною, стійкою, цілісною системою різноманітних, самобутніх та неповторних індивідуальних

якостей), компетентнісний (цілеспрямований на визначення мети освіти й організацію навчання за сукупністю набутих студентами професійних компетентностей) та технологічний (забезпечує реалізацію освітнього процесу як спільної діяльності студента і викладача) підходи.

На основі аналізу літературних джерел і безпосередньо під час створення моделі формування проєктної компетентності майбутніх менеджерів у процесі професійної підготовки здобувачкою було визначено структурно-функціональні блоки моделі, а саме: методологічний (представлений методологією формування проєктної компетентності та складається з визначених здобувачкою наукових підходів та принципів), змістово-діяльнісний (розкриває етапи формування проєктної компетентності майбутніх менеджерів: підготовчий, основний, професійний, а також її діяльнісну складову), оціночно-результативний (визначає критерії оцінки результативності освітнього процесу, методику та включає діагностичні характеристики).

Реалізація методики формування проєктної компетентності майбутніх менеджерів у процесі професійної підготовки здійснюється шляхом інтеграції виокремлених у розділі фахових дисциплін, написанні курсових проєктів, виробничої практики та ряду педагогічних технологій, зокрема: технологія контекстового навчання (запропоновано застосування «проблемно-проєктних» лекцій, розроблена й апробована лекція-консультація «Підготовка освітнього проєкту», де розглядалися наступні питання: структурно-логічна схема написання курсового проєкту; методи та засоби оформлення презентаційних матеріалів курсового проєкту; головні кроки в презентації курсового проєкту, було запропоновано структурно-логічну схему написання курсового проєкту та корисні відео матеріали); технологія проблемного навчання (передбачає створення проблемних ситуацій, які спонукають здобувачів до самостійного пошуку знань і рішень). Відтак, як «розвантаження» студентів від суто освітніх компонентів було запропоновано авторський метод під назвою «Творча буря»); технологія проєктного навчання (передбачає розроблення та реалізацію навчальних проєктів. У рамках цієї технології було запропоновано авторську імітаційну гру «Інноманія», де завданням здобувачів було розробити інноваційні проєкти, що змінять світ. Запропоновано наступні проєкти «Розробка інтелектуальної системи управління ризиками в бізнесі на основі блокчейн-технологій та машинного навчання», «Розробка системи штучного інтелекту, що відповідає на запитання користувачів за допомогою зображень та відео»; «Розробка мобільної платформи, що дозволяє користувачам переводити свої фотографії в реалістичні 3D-моделі», «Система датчиків для аналізу ґрунту», «Розробка системи автоматичного контролю якості повітря в закритих приміщеннях»); імітаційно-ігрова технологія (передбачає використання ігор для формування проєктної компетентності. У рамках цієї технології була розроблена й апробована інтерактивна гра «Буря в пустелі»,

яка використовувалася для навчання майбутніх менеджерів застосуванню проєктної технології, виявленню ризиків та прийняття рішень у складних умовах). Крім того, використовувалися такі методи активізації проєктної діяльності, як кейс-метод, «мозковий штурм», робота в групах, робота в парах, що дозволили організувати колективну діяльність здобувачів, розвивати їхні комунікативні навички, критичне мислення та творчий підхід до вирішення проблем.

Третій розділ дисертації **«Експериментальна перевірка результативності методики формування проєктної компетентності майбутніх менеджерів у процесі професійної підготовки»** висвітлює реалізацію педагогічного експерименту, яка здійснювалася у три етапи: підготовчий, основний та заключний. На підготовчому етапі визначалися мета та завдання дослідження, розроблявся план експерименту, виділялися методи вимірювання та обробки результатів, відбиралися контрольні та експериментальні групи, перевірялася їх однорідність. На основному етапі проводилися констатувальний та формувальний експерименти. На заключному етапі аналізувалися результати експерименту, підтверджувалася їх достовірність, робилися висновки про педагогічний ефект експерименту.

На основі визначених компонентів проєктної компетентності як інтегративної якості особистості було виділено чотири критерії її сформованості у майбутніх менеджерів: мотиваційно-ціннісний, діяльнісно-операційний, когнітивний та рефлексивний. Для кожного з цих критеріїв було встановлено чотири показники, які використовувалися при діагностиці сформованості проєктної компетентності у майбутніх менеджерів.

Для оцінки однорідності експериментальних та контрольних даних проведено статистичне оброблення за допомогою програм MS Excel та SPSS (Statistical Package for Social Science – Статистичний пакет для соціальних наук).

На основі результатів констатувальних досліджень та аналізу наукової літератури було уточнено характеристики рівнів сформованості проєктної компетентності майбутніх менеджерів: низький, середній, достатній та високий. Ці характеристики можуть бути використані науково-педагогічними працівниками при діагностиці здобувачів. Констатувальний експеримент включав у себе такі методи: опитування й анкетування здобувачів освітньої програми 073 «Менеджмент», аналіз педагогічного процесу, спостереження за здобувачами під час професійної підготовки, анкетування та опитування науково-педагогічних працівників циклу дисциплін практичної та професійної підготовки у ЗВО.

За результатами дослідження було встановлено, що у процесі професійної підготовки менеджерів не враховується специфіка проєктної діяльності. Формування проєктної компетентності майбутніх менеджерів здійснюється не завжди цілеспрямовано, не системно,

не розроблені необхідні методичні матеріали. У результаті рівень сформованості проєктної компетентності не відповідає сучасним вимогам. У кожному з трьох досліджуваних ЗВО понад 75 % студентів продемонстрували низький та середній рівень сформованості проєктної компетентності та лише близько 8 % – високий.

Результати формувального експерименту показали, що розроблена методика формування проєктної компетентності сприяє ефективному оволодінню здобувачами необхідними здібностями для здійснення проєктної діяльності. Зокрема, у Національному університеті біоресурсів і природокористування України кількість здобувачів з високим і достатнім рівнями сформованості проєктної компетентності суттєво збільшилася. Приріст склав у середньому 9,03 % (на достатньому рівні) і 5,56 % (на високому). Це відбулося за рахунок зменшення частки здобувачів з низьким рівнем сформованості проєктної компетентності – 26,39 %. У контрольних групах на завершення формувального експерименту кількість студентів з низьким та середнім рівнями сформованості проєктної компетентності суттєво не змінилася.

У експериментальній групі спостерігався більш значний прогрес у формуванні проєктної компетентності порівняно з контрольною групою. Це стало можливим завдяки запропонованій авторкою методики формування проєктної компетентності майбутніх менеджерів.

Виходячи з результатів формувального експерименту, можна зробити висновок, що запропонована методика формування проєктної компетентності є ефективною і може бути з успіхом використана у ЗВО.

Висновки до розділів та загальні висновки відповідають поставленій меті і завданням.

Ефективне виконання зазначених завдань відбулося завдяки вдало підібраній методології та вмілому її застосуванню.

Мета дисертації в ході виконання дослідження була загалом досягнута, а робота є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Практичне значення одержаних результатів полягає у впровадженні в освітній процес ЗВО методики формування проєктної компетентності майбутніх менеджерів у процесі професійної підготовки; оновлення змісту циклу дисциплін практичної та професійної підготовки за спеціальністю 073 «Менеджмент». Матеріали дослідження доречно використовувати у сфері проєктної підготовки майбутніх менеджерів.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані авторкою. Основні положення та результати дослідження висвітлено в 15 публікаціях, з яких 3 статті

у наукових фахових виданнях України, стаття у науковому виданні іншої держави, 11 тез наукових доповідей.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійною кваліфікаційною науковою працею. При детальному розгляді дисертації порушень академічної доброчесності не виявлено. Авторка дотримується вимог щодо посилань на літературні джерела.

Висновки та пропозиції, що викликають певні сумніви, зауваження або вказують на окремі суперечності та можуть слугувати підґрунтям дискусії під час захисту дисертації. В цілому, позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих здобувачкою результатів, слід відмітити ряд дискусійних положень і зауважень до змісту роботи:

1. У практичному значенні роботи варто було б розширити спектр можливостей використання матеріалів дослідження.

2. У підрозділі 2.1 «Педагогічні умови цілеспрямованого формування проєктної компетентності майбутніх менеджерів» Ви на п'яти сторінках описуєте як науковці трактують поняття «педагогічні умови». Можливо трактування різними вченими варто було б скоротити і більш детально зупинитися на розгляді виокремлених Вами умов.

3. У тексті дисертації мають місце окремі огріхи стилістичного та редакційного характеру. Проте, оскільки основне завдання рецензента полягає в ретельному аналізі наукової суті дослідженої проблеми, вважаємо за непотрібне докладно коментувати ці огріхи.

Висловлені зауваження і побажання мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження. Вони викликані інтересом до цього дослідження, новизною та актуальністю окреслених у дисертації питань і свідчать про творчий характер роботи та спроби вирішення теоретично складних і практично важливих проблем сучасної педагогічної науки.

Загальний висновок. На основі вивчення поданої роботи можна дійти висновку, що дисертація «Формування проєктної компетентності майбутніх менеджерів у процесі професійної підготовки» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 року № 261 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 283 від 03.04.2019 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), наказу Міністерства освіти і науки України

№ 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), а її авторка Голева Марія Сергіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Рецензент
**професор кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
доктор педагогічних наук,
доцент**

Олександр КУЧАЙ

